

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.342.95

В. К. Антошкін

МЕХАНІЗМИ І ВАЖЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

***Анотація.** Стаття розкриває зміст соціально-економічної безпеки регіонів та її зв'язок з національною безпекою держави.*

***Ключові слова:** економіка, економічна безпека регіонів, соціальна безпека регіонів.*

***Summary.** The article reveals the content of socio-economic security of the region and its relationship with the national security state.*

***Key words:** economy, economic security regions, social security regions.*

Постановка проблеми. Необхідною передумовою забезпечення соціально-економічної безпеки регіону у глобалізованому економічному просторі є її державне регулювання на регіональному рівні, виражене у певній системі заходів цілеспрямованого впливу (в процесі яких державою встановлюються певні вимоги до регіонального бізнесу, громадян). Це передбачає існування розвиненого державного регулювального механізму із реалізацією складного управлінського циклу, що значно розширився у межах державного управління у період фінансово-економічної кризи (2008–2009 рр.). Це пов'язано із популяризацією концептуальної розробки 90-х рр. з орієнтацією на «розумне регулювання» у регіонах («smart regulation», прийнята ЄС у 2010 р.), що ґрунтується на детальній оцінці та раціональному виборі варіантів регулятивних заходів [7]. Сьогодні такий механізм є базовою основою реалізації процесу державного управління у визначеній площині та інтерпретується як певна структура і специфіка підпорядкування всіх державних організацій (система управління регіону), які забезпечують цілеспрямований вплив на соціально-економічну безпеку регіону у межах покладених на них законодавством завдань та функцій [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання державного регулювання соціально-економічної безпеки регіонів в Україні розглядають вчені: Я. А. Жаліло, В. М. Геєць, Т. С. Кизим, В. І. Криленко, О. М. Тищенко, А. О. Єніна-Березовська.

Метою статті є розкриття сутності державного регулювання соціально-економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи, що головним, системно утворювальним началом та основною якісною особливістю регіональної формації (територіальні осередки суспільства) є наявність функцій самоврядування, дієвість окресленого механізму забезпечується:

— державним управлінським механізмом на макрорівні (дієвість якого забезпечується на

основі законів, державних цільових програмах, статей та реформ);

— механізмом державного управління та самоврядування території на мезорівні (рівні окремих областей або економічних районів, у які входять декілька областей у складі України) та макрорівні (рівні окремих мікрорегіонів як формацій, що утворилися на основі соціально-економічних зв'язків та взаємодіють з урахуванням об'єктивно існуючих обмежень управління (наприклад, таких як чисельність населення, розміри та транспортна доступність формації). При цьому у межах вказаного механізму під поняттям мікрорегіону можна узагальнити такі землепорядницькі одиниці, як окремі обласні райони, територія яких тісно пов'язана з найбільшим у його межах населеним пунктом, що визначає її головні функції й геопросторову організацію. Причому розміри та конфігурація таких мікрорайонів відповідають розмірам та конфігурації соціально-економічних мікрорайонів, тому на їх рівні утворюється внутрішньо регіональний механізм самоуправління. Самоврядування та державне управління території забезпечується законами, стратегією, низкою програм та політикою регіонального розвитку.

Виходячи з виокремлених положень, у межах регіону забезпечуються механізмом державного управління та місцевого самоврядування території, які розрізняються за кількома принциповими відмінностями, до яких, згідно з дослідженнями П. В. Круша, можна віднести такі [2]:

1) за специфікою створення. Так, державне управління соціально-економічною безпекою створюється у межах системи державного управління регіонами (а її конфігурація визначається виключно державою, у особі законодавчих органів влади [11]). У той же час місцеве самоврядування також може певним чином здійснювати управління в окресленій сфері, однак держава визначає їх на принципах природного права та законодавчо регламентує таку діяльність;

© В. К. Антошкін, 2014

2) за способом призначення розпорядників та виконавців. Так, для реалізації функцій державного управління соціально-економічною безпекою посадові особи призначаються компетентними державними органами, у той час як місцеве самоврядування реалізують особи на виборних засадах;

3) за способом контролю та підзвітності. Органи державного управління соціально-економічною безпекою підконтрольні і підзвітні перед центральними чи іншими вищими органами державної влади (у межах їх компетенції), а органи місцевого самоврядування підконтрольні і підзвітні перед територіальною громадою (жителями села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста);

4) за порядком вирішення пріоритетних завдань. Так, органи державного регіонального управління соціально-економічною безпекою є фактично агентами державної влади на місцях. Територіальна структура системи державного управління соціально-економічною безпекою регіону в Україні є достатньо диференційованою, основні її елементи можна диференціювати у розрізі органів виконавчої влади та системи регіональних агентів у межах органів державної і місцевої адміністрації (табл. 1).

У той же час роль місцевого самоврядування у визначеній площині є обмеженою через недосконалість вітчизняного законодавства. Так, з одного боку, місцеве самоврядування є одним із суб'єктів державного управління соціально-економічною безпекою, що пов'язане із дією ст. 4. Закону України про «Основи національної безпеки України» [11]. Цим пунктом зазначається, що окреслені органи є одним із суб'єктів національної соціально-економічної (а відповідно, і регіональної) безпеки разом із обласними державними (далі — ОДА) та місцевими (далі — МДА) адміністраціями. Крім того, Конституцією України (ст. 141) закладається необхідне правове підґрунтя для розуміння органів місцевого самоврядування (у межах їх функцій та завдань) як виразників поведінки інтересів місцевої громади, що повинні взяти на себе управління життєдіяльністю території та відповідальність за її економічну безпеку і соціальний розвиток [11].

Разом з тим чітко визначених повноважень органів місцевого самоврядування, а також питань взаємодії їх із територіальною структурою системи державного управління безпекою країни або регіону не виокремлено у існуючих нормативно-правових актах України (у цій сфері). Не виключенням є і діючі на сьогодні Накази Президента України «Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» [13] та «Про міністерство економічного розвитку та торгівлі України» [14].

Виокремлена нами територіальна структура системи державного управління соціально-еконо-

мічною безпекою регіону є приблизною. Констатуємо, що властивості території регіону та його ознаки формують унікальність, що забезпечує, у свою чергу, специфічність такої структури (відповідно до системи регіональних агентів та їх внутрішньої структури і сфер управління), яка визначається дією певних закономірностей територіального устрою (у т. ч. специфічністю територіальної диверсифікації та співвідношення із територіальними структурами основних функціональних підсистем фундаментальної економічної основи безпеки регіону), характеристика яких наведена у табл. 2. Реалізація окреслених закономірностей доповнюється низкою законів регіонального розвитку, що нами визначаються та мають принципіальне значення у формуванні механізму управління соціально-економічною безпекою регіону.

Констатуємо, що дієвість системи забезпечується у межах єдиного державного упорядкування суспільних відносин, на основі права та правових забезпечувальних засобів, а також їх юридичного закріплення, охорони та розвитку, що обумовлено дією принципу верховенства права відповідно до ст. 8 Конституції України [4]. Розглянемо нормативно-правове забезпечення регулювання соціально-економічної безпеки регіону, основу якого складає Конституція України [4] та Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [5]. Зокрема, Конституцією України вказано, що разом із захистом суверенітету та територіальної цілісності країни гарантування її економічної та соціальної безпеки (прав та свобод людини і громадянина) є найважливішими функціями держави. Відповідно, ґрунтуючись на основних засадах Конституції, у межах територіальної структури системи державного управління соціально-економічною безпекою регіону, будується державна політика — відносно стала, організована, цілеспрямована діяльність органів державного управління (табл. 1) стосовно питання чи комплексу питань, яка здійснюється ними безпосередньо чи опосередковано і впливає на життя громад та регіональну економіку за допомогою законів. Констатуємо, що з метою системного підходу до забезпечення соціально-економічної безпеки України Верховною Радою України у 1997 р. було прийнято Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України та низка нормативно-правових актів [5]. Характеристика основи нормативно-правового забезпечення регулювання соціально-економічної безпеки регіонів України наведена у табл. 3.

Відповідно до вищенаведеного така система формує нормативно-правове регулювання соціально-економічної безпеки регіонів України, що у комплексі із певною структурою та специфікою підпорядкування (у межах територіаль-

**Територіальна структура системи державного управління соціально-економічною безпекою регіону
(розроблено автором)**

за-коно-давчої	Державні органи влади		Система регіональних агентів у межах ОДА та МДА	Базові функції управління соціально-економічною безпекою на території області	Вплив на безпеку регіону (площина)
		виконавчої			
Верховна Рада України (у межах формування законодавчої бази у сфері управління соціально-економічною безпекою регіонів)		Кабінет Міністрів України (КМУ), Міністерство економічного розвитку та торгівлі України (МЕРТУ)	Департамент економічного розвитку, торгівлі та міжнародного співробітництва	Реалізація єдиної державної політики економічного і соціального розвитку	Економічна
		КМУ, Міністерство фінансів України (МФУ)	Департамент фінансів	Забезпечення реалізації державної бюджетної політики;	Економічна та соціальна
		КМУ, Міністерство аграрної політики і продовольства України (Мінагрополітики України)	Департамент агропромислового розвитку	Розвиток галузей агропромислового виробництва та соціальної політики на селі	Економічна та соціальна
		КМУ, Міністерство соціальної політики України (МСПУ)	Департамент праці та соціального захисту населення*	Управління у сфері праці та соціального захисту населення*.	Економічна та соціальна
		КМУ, Міністерства: інфраструктури; енергетики та вугільної промисловості; економічного розвитку і торгівлі	Департамент інфраструктури та промисловості	Забезпечення реалізації регіональної політики у промисловості, паливно-енергетичному комплексі, галузях транспорту і зв'язку та у сферах енергоефективності і надкористування в області; здійснення організаційних заходів щодо стабілізації роботи і нарощування обсягів виробництва та надання послуг підприємствами промисловості, паливно-енергетичного комплексу, транспорту і зв'язку	Економічна
		Агентства: енергоефективності та енергозбереження; з питань науки, інновацій та інформатизації; управління державними корпоративними правами та майном			
		Служба спеціального зв'язку та захисту інформації			
		КМУ, Міністерство охорони здоров'я України	Департамент охорони здоров'я	Охорона здоров'я та поліпшення якості надання медичної допомоги населенню	Соціальна
		КМУ, Міністерство освіти і науки України	Управління освіти і науки	Освіта, наукова, науково-технічна, інноваційна діяльність, трансфер технологій та інтелектуальної власності	Економічна та соціальна
		КМУ, Міністерство культури України	Управління культури.	Культура, охорона культурної спадщини, національна музейна та бібліотечна політика, кінематографія	Соціальна
		КМУ, МСПУ, Міністерство освіти і науки, Державна служба молоді та спорту України.	Департамент сім'ї, молоді та спорту	Соціальний та правовий захист сім'ї, дітей і молоді, прав участі жінок та чоловіків у політичному, економічному і культурному житті, запобігання насильства у сім'ї	Соціальна
		КМУ, Міністерство екології та природних ресурсів України	Департамент екології та природних ресурсів	Охорона навколишнього природного середовища, екологічна безпека, поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами	Економічна та соціальна
	КМУ, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	Департамент житлово-комунального господарства	Управління у сфері житлово-комунального господарства, організація та здійснення заходів з його реформування, визначення пріоритетних напрямків розвитку	Економічна та соціальна	

* Структура департаменту достатньо диференційована та включає: управління фінансів, бухгалтерського обліку та господарської роботи; Фінансово-економічний відділ; Управління праці та зайнятості населення; Відділ соціально-трудових відносин, зайнятості населення та політики оплати праці; Державна експертиза умов праці; Управління соціального захисту населення; Відділ соціального обслуговування населення та стаціонарних установ; Відділ персоналізованого обліку і здійснення контролю за призначенням та виплатою пенсій; Відділ державних соціальних допомог; Управління з питань соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Відділ соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Відділ з визначення статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Відділ організаційно-кадрової роботи; Центр з оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

**Характеристика закономірностей та законів територіального устрою системи управління
у площині соціально-економічної безпеки (розроблено на основі [3, с. 60–62])**

Закономірності територіального устрою системи управління*	Зміст закономірностей	Ефективність застосування	Прояв закономірності	Взаємозалежні загальні закономірності**	Взаємозалежні закони регіонального розвитку***
1	2	3	4	5	6
Територіальна диференціація процесу управління	На основі концепції «центр-периферія» політика регіонального розвитку, спрямована на підвищення соціально-економічної безпеки у периферійних мікрорайонах, повинна базуватися на управлінському впливі на відповідні центри (найбільші населені пункти), що надають імпульси їх розвитку	Окреслена специфіка управління соціально-економічною безпекою властива більшості країн світу (наприклад, це Данія, Германия, Китайська Народна Республіка, Франція). Так, з 1971 р. в рамках впливу на найбільші населені пункти Данії Фредериксберг, Хиллерод, Копенгаген, Вордінгборг, Сорь та ін. (через будівництво інженерної інфраструктури та активізацію розвитку туризму) рівень соціально-економічної безпеки підвищився по всьому півострову Зеландія. Застосування концепції у 29 муніципалітетах призвело до утворення нового Столичного регіону Данії (у 2007 р.) із центром у м. Копенгаген. Така політика призводить до вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку мікрорайонів, що в кінцевому випадку підвищує соціально-економічну безпеку всього району у цілому	Призводить до наявності головного центру управління і низки підпорядкованих субцентрів. При цьому центр та субцентри пов'язані із периферією регіону (у якій процеси управління соціально-економічною безпекою виражені значно слабше). Так, важливо збільшувати густоту субцентрів в регіонах (з урахуванням територіальних інтересів населення)	Розвиток галузевої структури господарства великих міст та їх соціальної та економічної інфраструктури	— комплексного розвитку виробничих сил регіону; — регіональної агломерації виробництва; — просторової дифузії регіональних нововведень (з центу до периферії); — пропорційного розвитку соціально-економічних територіальних комплексів; — вирівнювання рівнів розвитку окремих підсистем та територіальних елементів регіонів
Співвідношення із територіальними структурами основних функціональних підсистем фундаментальної економічної основи соціально-економічної безпеки регіону	Згідно з концепцією управління саме регіональний вплив формує цілі просторово-галузевих зрушень та встановлює принципи територіального устрою, механізм державного регулювання соціально-економічної безпеки	Співвідношення із територіальними структурами основних функціональних підсистем виконує функції із територіальної організації виробництва та розселення. Дія закону співвідношення суб'єкта та об'єкта управління соціально-економічною безпекою у межах співвідношень обумовлює ступінь диверсифікації загальної структури управління регіонів	Самі рівні розвитку виробництва та систем розселення формують фундаментальну економічну основу соціально-економічної безпеки регіону, визначаючи якість життя населення та інші функціональні характеристики	Інтенсифікація виробництва у регіонах. Підвищення регіональної ефективності виробництва та активності населення. Концентрація виробництва	— територіального поділу праці; — економії витрат праці та подолання просторового розриву між елементами регіонального виробництва; — співвідношення розміщення виробництва, характеру та рівня виробничих сил
Наявність уніфікованих елементів територіальної структури управління — розпорядників та виконавців	Згідно з концепцією управління розпорядники можуть бути кількох рівнів, що чітко виражено у процесах управління соціально-економічною безпекою регіону: автоном, санкціонер, координатор	Так, у процесах управління умовно можна виокремити: — автономів (що виконують адміністративні функції) — вони мають приймати всі необхідні рішення з управління соціально-економічною безпекою підпорядкованих територіальних систем регіону; — санкціонери — які мають право виключно на прийняття дозвільних або заборонних рішень відносно використання різних територіальних об'єктів (що йому безпосередньо підпорядковані). Під територіальними об'єктами розуміються інфраструктурні, ресурсні, виробничі та інші (що можуть використовуватися для зміцнення соціально-економічної безпеки); — координатор має право частково змінювати рішення санкціонерів та автономів у відповідних територіальних та часових межах, якщо це необхідно для посилення соціально-економічної безпеки регіону. Можливості зміни рішень визначаються діючим законом	Розміщення всіх типів розпорядників у поселеннях — центрах регіонального управління. Виконавцями можуть бути як центри або субцентри відповідних рівнів, так і периферії	Урахування антонімами всієї системи зв'язків регіону при прийнятті рішень щодо управління соціально-економічною безпекою. Оптиміальне поєднання централізації та децентралізації управління регіоном	— формування економічних районів (районів, у які входять декілька областей країни, об'єднаних географічним положенням)

Примітки:

* це об'єктивні, істотні та необхідні, загальні та повторювані зв'язки між явищами та процесами управління соціально-економічною безпекою;

** це об'єктивні, істотні та необхідні, загальні та повторювані зв'язки між явищами та процесами розвитку регіону, необхідні для формування соціально-економічної безпеки;

*** істотний (прямий), необхідний зв'язок між елементами структури регіону, необхідний для його розвитку, що може знаходитися у кількох станах: стійкому, трансформаційному, нестійкому (дифузному).

**Характеристика основи нормативно-правового забезпечення регулювання соціально-економічної безпеки регіону
(розроблено на основі [5])**

Нормативно-правове забезпечення	Основні положення, законодавчого акту	Специфіка окреслення основних напрямків регулювання	Можливі інструменти реалізації	Важелі впливу (прямого та опосередкованого)
1	2	3	4	5
Концепція (основи державної політики) національної безпеки України	Розділ IV зазначає, що державна політика національної безпеки (а отже і регіональна соціально-економічна безпека) визначається, виходячи з пріоритетності національних інтересів та загроз національній безпеці України, та здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій (у т. ч. стратегії національної безпеки України від 12 лютого 2007 р.), концепцій і програм у різних сферах безпеки, відповідно до чинного законодавства	До основних напрямків державної політики національної безпеки України (та її основних критеріїв ¹) Концепцією віднесено: недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, їх перетікання в тіньову економіку; контроль за експортно-імпортною діяльністю, спрямованою на підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника; боротьба з протиправною економічною діяльністю, протидія неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів; захисту економічної конкуренції та обмеження монополізму; захист прав і свобод людини та громадянина; забезпечення стандартів гідного життя на всій території регіону, задоволення базових соціальних потреб населення; збалансований соціально-економічний розвиток регіонів	Регіональні та державні доктрини, національні та регіональні стратегії концепції і програми у різних сферах безпеки, що є основою розробки та впровадження інструментарію та основних важелів впливу. Ідентифікація системи стратегічних цілей розвитку	Критерії безпеки ¹ Стратегічні цілі розвитку
Закон України «Про основи національної безпеки України» із змінами та доповненнями	Визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особі, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Так, ст. 8. вказує, що з урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, піднесенні економіки країни та ін.	До основних напрямків державної політики з питань забезпечення регіональної соціально-економічної безпеки є: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в регіональній економіці, поліпшення інвестиційного клімату; підвищення ефективності інвестиційних регіональних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних регіональних виробництв; подолання «тінізації» економіки, через реформування податкової системи; забезпечення енергетичної безпеки, на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу; забезпечення продовольчої безпеки регіону; забезпечення захисту інтересів громадян України; захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту — поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу.	Міжбюджетні трансферти, квоти на ввезення і вивезення продукції та ліцензування діяльності, та операції з експорту та імпорту, державна експертиза та встановлення державних стандартів, нормативні вимоги до якості та сертифікації технологій і продукції і ін. Інноваційні структури із спеціалізованим режимом сприяння і розвитку	Податки та збори, дотації, субсидії, субвенції Квоти та ліцензії. Міжнародні стандарти, сертифікати з якості Державні стандарти, Кластери, технопарки та наукові парки, Вільні економічні зони та території пріоритетного розвитку,
Господарський кодекс України (далі — ГК України)	У ст. 19 — висвітлюється державний контроль та нагляд за господарською діяльністю	Держава (у особі її регіональних агентів) здійснює контроль і нагляд за господарською діяльністю регіональних суб'єктів господарювання у різних сферах	Системи державного управління безпекою регіону	Суб'єкти управління, моніторинг, спостереження, контроль

¹ — ознаки, що відбивають сутність соціально-економічної безпеки, з огляду на ефективність державного управління у визначеній сфері

ної структури системи державного управління) формує механізми державного регулювання у визначеній сфері.

При цьому реалізація такого механізму передбачає здійснення регулювального впливу у кілька етапів, що проілюстровано на рис. 1.

Рис. 1. Схема реалізації механізму державного регулювання соціально-економічної безпеки на регіональному рівні (розроблено на основі [6])

Примітки:

¹ яка надає процесу управління безпекою цілеспрямованість та визначає бажаний і можливий стан системи, що має бути досягнутий;

² визначають предмет дії та передбачають її необхідність щодо переведення об'єкта управління в якісно або кількісно інший стан, спрямовують його розвиток у заданому напрямі через управлінський вплив;

³ є головним елементом керуючої підсистеми, що безпосередньо здійснює управлінський вплив у системі управління соціально-економічною безпекою. Залежно від рівня управління соціально-економічною безпекою — це державні органи влади та її регіональні агенти, а також органи місцевого самоврядування;

⁴ наведена об'єктами управління та об'єднує суспільні, природні й економічні відносини та процеси у регіоні;

⁵ засоби впливу, що використовуються суб'єктами управління для забезпечення соціально-економічної безпеки;

⁶ точка опори з організації впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, що можуть бути поділені на: адміністративні (наприклад, адміністративне регулювання цін, стандарти, ліцензії); правові (наприклад, закони); економічні (наприклад, облікова ставка, квоти, податки).

Схема реалізації механізму державного регулювання соціально-економічної безпеки на регіональному рівні узагальнює такі етапи [6]:

1. Формування системи державного управління соціально-економічною безпекою регіону як сукупності взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів управління, що складається з двох підсистем — керуючої (що здійснює управлінський вплив) та керованої (самого регіону, що є її об'єктом).

Система управління соціально-економічною безпекою регіону вимагає визначення низки

обов'язкових логічних елементів, таких як мета управління соціально-економічною безпекою. Відповідно до змісту її можна ідентифікувати як відвернення або зниження до прийнятної величини соціально-економічних ризиків, створення умов для сталого, стійкого розвитку (у т. ч. суспільства).

Завдання управління повинні забезпечувати переведення соціально-економічної безпеки регіону в якісно або кількісно інший стан. Відповідно до окресленого такими завданнями є стандарти роботи у межах управлінського впливу:

— розвиток теоретичної підстави формування та забезпечення соціально-економічної безпеки регіону у системі її державного регулювання;

— виявлення причин та наслідків низької ефективності державного регулювання соціально-економічної безпеки регіону;

— удосконалення концептуальних та нормативно-правових основ управління соціально-економічною безпекою регіону;

— формування науково-методичних засад виміру та оцінки соціально-економічної безпеки регіону;

— розробка пропозицій з удосконалення регіонального управління для забезпечення соціально-економічної безпеки.

При цьому саме спрямованість на досягнення окресленої нами мети та завдань спонукають систему державного управління соціально-економічною безпекою регіону реалізовувати дії, спрямовані на зміну характеристик об'єкта управління в заданому напрямі (згідно із функціональними напрямками управління та встановленими критеріями безпеки).

Звичайно, на цьому етапі необхідним є добір певних інструментів та їх базису — важелів регулювання, за допомогою яких територіальна структура системи державного управління соціально-економічною безпекою регіону спроможна здійснити ефективний управлінський вплив, спрямований на досягнення мети. При цьому важелі регулювання (необхідні для забезпечення дієвості окремих інструментів управління соціально-економічною безпекою) можна умовно поділити на [1; 7; 12]:

— економічні (це конкретні засоби зміни економічного стану об'єкта);

— адміністративні (що ґрунтуються на встановленні прав, обов'язків регіонального бізнесу або соціуму через систему наказів, стандартів та інших документів, що спираються на систему підпорядкування, владні повноваження);

— правові (що ґрунтуються на встановленні прав, обов'язків регіонального бізнесу або соціуму через систему законів).

Так, адміністративні та правові групи важелів необхідні для «встановлення загальних меж» діяльності регіональних суб'єктів господарювання, однак у виняткових випадках вони виступають основою створення сприятливих умов для окремих регіонів [7; 1].

Констатуємо, що у межах концепції «розумного регулювання» основний упор повинен робитися на «подолання розриву між прихильниками розширення державного контролю та нагляду, з одного боку, та прихильниками дерегулювання — з іншого» [7]. Саме тому має бути досягнуто оптимальне поєднання певних інструментів та важелів регулювання, яке не повинне обмежувати свободу соціально-економічного розвитку регіону.

2. Оцінка стану соціально-економічної безпеки регіону як передумови формування об'єктивної, повної, комплексної інформації, необхідної для реалізації основних напрямків державної політики національної безпеки у регіоні. Окреслене передбачає аналіз соціально-економічної ситуації у регіоні (на підставі статистичних даних та експертної оцінки) та оцінку впливу на неї дестабілізуючих факторів. Результатом має стати систематизоване уявлення про ступінь небезпечності загроз соціально-економічної безпеці та бачення щодо подальшого розвитку (у т. ч. формування системи стратегічних цілей розвитку).

3. Оцінка стану та можливостей державного регулювання соціально-економічної безпеки на регіональному рівні. Так, ефективне регулювання вимагає оцінки спроможності чинної територіальної структури системи державного управління на регіональному рівні вирішити завдання щодо забезпечення соціально-економічної безпеки. Окреслене передбачає оцінку та виявлення недоліків чинного нормативно-правового забезпечення, що знижує ефективність та якість такого регулювання.

4. Розробка та впровадження інструментарію державного регулювання соціально-економічної безпеки на регіональному рівні. Так, ґрунтуючись на вивченні основ нормативно-правового забезпечення у визначеній площині, констатуємо, що важливою передумовою та інструментом механізму регулювання є розробка і впровадження регіональної стратегії забезпечення безпеки і регіональних програм (у її різних сферах), які передбачають:

— обґрунтування мети, визначення довготермінового плану дій територіальної структури системи державного управління на регіональному рівні та органів місцевого самоврядування щодо усунення дестабілізуючих факторів соціально-економічної безпеки;

— формування та реалізацію конкретних дій регіональної влади в розрізі пріоритетних для регіонів сфер забезпечення соціально-економічної безпеки.

При цьому має бути забезпечений розвиток правової регламентації соціально-економічної безпеки регіону в системі національної та удосконалення чинного законодавства в галузі державного і регіонального соціального й економічного управління.

5. Моніторинг, спостереження та контроль, що є заключним та обов'язковим етапом регулювання безпеки, у зв'язку із поширенням у глобалізованому економічному просторі концепції «розумного» регулювання (з 2010 р.). Треба враховувати, що «розумне» регулювання слід розглядати як постійне і систематичне вдосконалення якості регулювання за рахунок комплексної оцінки впливів на кожному етапі прийняття рішення, його реалізації і моніторингу, чіткої координа-

ції зацікавлених державних органів і врахування думки всіх цільових груп впливу [1].

Базовим елементом «розумного» регулювання є комплексні дії з моніторингу, спостереження та контролю [6; 7]:

1) порівняння фактичного стану соціально-економічної безпеки із бажаним (запланованим у межах стратегії);

2) своєчасне виявлення відхилень та причин, що їх обумовили;

3) встановлення недоліків, помилок в процесі регулювальної діяльності;

4) спостереження за змінами соціально-економічного середовища та прогнозування стану соціально-економічної безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Окреслені дії створюють можливості для формування чіткої і зрозумілої правової регламентації соціально-економічної безпеки та її постійного удосконалення.

Література

1. Баркер Д. Парадигмы мышления: Как увидит новое и преуспеть в меняющемся мире / Д. Баркер. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. — 187 с.
2. Доровский В. А. Моделирование экономической безопасности региона [Электронный ресурс] / В. А. Доровский // ВЕСТНИК-ЭКОНОМИСТ ЗАБГУ. — 2012. — № 5. — Режим доступа : <http://vseup.ru>.
3. Комелина О. В. Информационно-аналитический аспект обеспечения экономической безопасности: национальный и региональный уровень / О. В. Комелина, Н. А. Фурсова // Научные ведомости. Серия «История. Политология. Экономика. Информатика». — 2013. — № 15 (158). — Вып. 27/1.
4. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13342&pf35401=24861>.
6. Кривцов О. Ф. Деятельность военной организации государства как фактор социально-экономической безопасности регионов / О. Ф. Кривцов, В. В. Гребеник // Вестник Московского университета имени С. Ю. Витте. Серия 1 : Экономика и управление. — 2013. — № 1. — С. 24–28.
7. Кун Т. Структура научных революций : пер. с англ. / Т. Кун. — М. : ООО Изд-во АСТ, 2009. — 598 с.
8. Лаврут Н. С. Экономическая безопасность регионов как основа безопасности страны [Электронный ресурс] / Н. С. Лаврут. — Режим доступа : <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/6763-2013-03-08-08>.
9. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки / И. Лакатос ; Имре Лакатос ; пер с англ. — М. : Академический Проект Трикста, 2008. — 475 с.
10. Лесков Л. В. Нелинейная теория динамики социально-экономических систем / Л. В. Лесков. — М. : Изд-во РАГС, 2006. — 78 с.
11. Метелёв С. Е. Национальная безопасность и приоритеты развития России: социально-экономические и правовые аспекты : монография / С. Е. Метелёв. — М., 2006. — 270 с.
12. Методика расчета экономической безопасности Украины, утвержденная Приказом Министерства экономики Украины № 60 от 02.03.2007 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : me.gov.ua.
13. Наказ Президента України «Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rnbo.gov.ua/content/aparat.html>.
14. Наказ Президента України «Про міністерство економічного розвитку та торгівлі України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634/2011>.
15. Тищенко О. М. Аналіз методів розрахунку тіньової економіки / О. М. Тищенко, А. О. Єніна-Березовська // Ліберманівськи читання: економічна спадщина та сучасні проблеми : монографія / під ред. В. С. Пономаренка, М. О. Кизима, О. Г. Зими. — Х. : ФОП «Павленко О. Г.» ; ВД «Інжек», 2010. — 472 с. (С. 116–131).
16. Экономическая безопасность Украины как необходимая основа трансформационных процессов в обществе : материалы Одесского центра по изучению организованной преступности и коррупции, 2012 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.inter.criminology.org.ua/>.